

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТІВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Запропоновано використання багатомірного дослідницького простору для формування концептів оптової торгівлі, що дозволяє розкрити її потенціал, виявити додаткові важелі впливу на оптову торгівлю.

Ключові слова: *концепт, система, інститут, трансформація, багатомірний дослідницький простір, інтерпретаційна модель, дослідницька програма, цільова система.*

Сучасний світ є вже неможливий без багатомірного погляду на які-небудь події, процеси. Та й методологічні підходи на цей час виключають одномірний погляд на будь-які явища, який істотно обмежує можливості дослідника досягнути глибину процесів і явищ – для цього потрібно «об'ємне бачення подій». Наприклад, деякі вчені в одній площині розглядають оптову торгівлю. В.В. Апопій, А.У. Альбеков, А.В. Войчак, А.М. Виноградська, В.С. Марцин – як процес (діяльність, форму економічних зв'язків, сукупність економічних відносин). Інтерпретаційна модель, обмежена одною площиною, здобуває спрощений, «згладжений і відфільтрований» характер. Практика показує, що адекватна інтерпретація об'єкта, що досліджується, можлива лише в декількох площинах. Погляд на оптову торгівлю лише як на процес купівлі-продажу товарів, форму економічних відносин не сприяє формуванню її концептів, розкриттю її потенціалу. Сукупність проекцій об'єкта в соціально-економічному просторі на визначенні площини надасть більш цілісного представлення про структуру, що досліджується, і буде сприяти розробці концептуальних напрямків її розвитку. Тому метою дійсного дослідження є визначення методологічних підходів до формування концептів оптової торгівлі.

В офіційній статистиці оптова торгівля розглядається як «діяльність з придбання та відповідного перетворення товарів для їх подальшої реалізації підприємствам роздрібною торгівлі та іншим суб'єктам господарської діяльності» [1, с. 176].

Як процес за функціональним змістом оптова торгівля може розглядатися і як інститут зі своїми формальними і неформальними обмеженнями, рутинами і безперервними процесами трансформації; і як система зі своєю структурою, внутрішнім і зовнішнім середовищем. Беручи за основу тільки процесний підхід і інтерпретуючи оптову торгівлю лише як діяльність, ми обмежуємо цим теоретичну і практичну базу її дослідження, зменшуємо значущість і силу впливу на соціально-економічні процеси в суспільстві.

Сформулювавши концепти оптової торгівлі, ми одержимо і додаткові важелі впливу на неї. Визначаючи теоретичну базу для формування концептів оптової торгівлі – її суттєвих значень, сукупності суб'єктивних представлень і авторських ідей про зміст поняття «оптова торгівля», за основу беремо комбіна-

цію підходів. До них належать процесний, системний і інституціональний підходи.

У межах системного підходу – методології дослідження діяльності об'єктів системи як єдиного цілого, оптова торгівля розглядається як система, що займає визначене положення в ієрархії систем світового господарства. Представлення оптової торгівлі як соціально-економічної системи дозволяє чітко визначити її межі, залежності від інших систем і роль, яку вона відіграє в забезпеченні стійкого функціонування вищих систем. Очевидно, що оптова торгівля – не ізольована від інших економічних процесів категорія (субстанція). Її вивчення цінне, у першу чергу, чітким розумінням впливу «коливаль» цієї системи на конструктивний або деструктивний розвиток вищої системи, під якою ми розуміємо систему руху товарів; визначенням прикордонної «амплітуди цих коливань», що може призвести до її руйнування й умов за яких забезпечується ефективне функціонування інших підсистем товароруху, до яких можна віднести роздрібну торгівлю, виробників продукції тощо.

Теорія систем як дослідницька програма припускає також опис зовнішнього і внутрішнього середовища та їхній вплив на динамічний розвиток системи, що розглядається «оптова торгівля».

Рисунок 1 – Оптова торгівля в площині системного подання

Таким чином, товарорух і оптова торгівля – це взаємозалежні і взаємообумовлені економічні системи. Оптова торгівля – система, що досліджується нами, а товарорух – більш велика вища система (надсистема або «суперсистема»), частина зовнішнього середовища. У системі руху товарів оптова торгівля є її частиною і виконує відносно незалежні функції, спрямовані на досягнення загальної мети системи, має самостійність і припускає розкладання на елементи у межах цього розгляду. У зв'язку із цим товарорух є цільовою системою, тому що весь аналіз здійснюється саме в інтересах оптимізації товароруху. Оптова торгівля як складова частина товароруху є проблемовмістовною системою, що досліджується, і має свою структуру – сукупність компонентів системи – оптових підприємств різного формату. Ці компоненти ми також розглядаємо і як елементи – неподільні найменші функціональні частини системи, що досліджується що реалізують у ній визначений закон функціонування, внутрішня структура якого не розглядається.

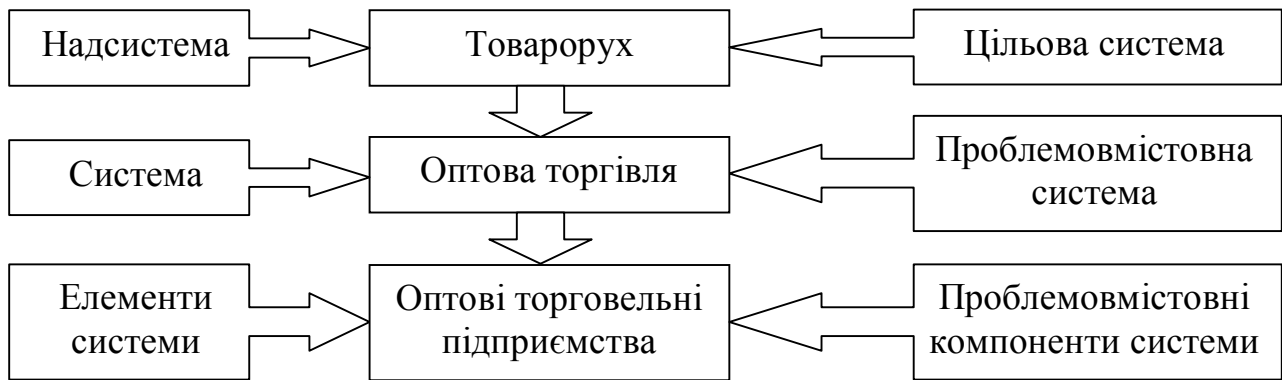

Рисунок 2 – Ієрархічна структура системного подання оптової торгівлі

Подання оптової торгівлі, товароруху як соціально-економічних систем дозволяють формувати концепцію розвитку оптової торгівлі в межах національної ідеї, масштабних державних програм, дотримуватись односпрямованості магістралей розвитку економіки країни і її підсистем.

У межах процесного підходу формування концептів оптової торгівлі як результату взаємодії суб'єктів ринку визначну роль відіграють підприємства оптової торгівлі. Взаємозв'язки і взаємодії цих суб'єктів повинні бути мінімально хаотичними, максимально погодженими, чітко алгоритмізованими, пов'язаними в єдину макро-блок-схему. Процес оптової торгівлі в цьому аспекті – визначена послідовність дій, а підприємства оптової торгівлі – виконавці алгоритмів – чітких інструкцій, що описують оптимальну послідовність дій виконавця для досягнення результату, вирішення завдання руху товарів. Такі логістичні конструкції відчутно знижують витрати і вибудовують налагоджений ланцюжок «виробництво – транспорт – сервіс – споживач».

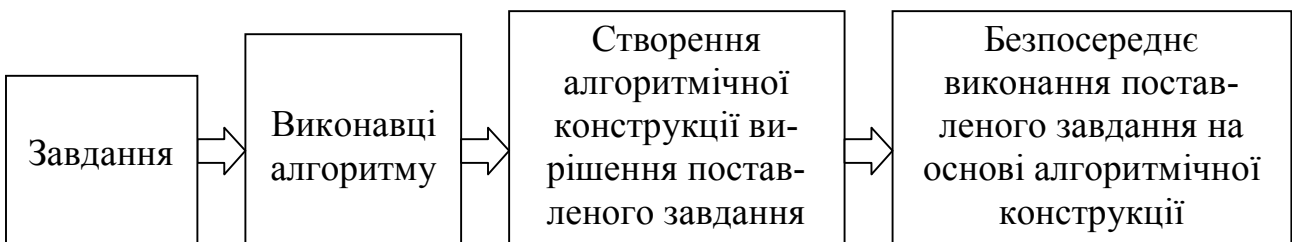

Рисунок 3 – Оптова торгівля в площині логістики (алгоритмічних конструкцій)

У цій площині доцільно розглядати оптову торгівлю і на макрорівні, і на рівні підприємства. У фокусі дослідження: глобальні логістичні рішення вищого рівня, стратегічні, тактичні й оперативні логістичні рішення; ступінь охоплення підприємницької діяльності логістикою; алгоритм взаємодії структурних елементів системи товароруху, оптової торгівлі, структурних підрозділів підприємств оптової торгівлі тощо. Об'єктом побудови алгоритмічних конструкцій в оптовій торгівлі є різні аспекти управління матеріальними, енергетичними, фінансовими й інформаційними потоками. Це й управління ланцюгом постачань: час виконання замовлень, оцінка логістичних витрат; і управління товар-

ними запасами, складськими операціями; і фінансово-розрахункові взаємини з виробниками, торговельними мережами; і управління персоналом тощо.

Комбінація підходів також буде містити й інституціональний підхід. Інститути структурують повсякденне життя, інституціональні зміни визначають те, як суспільства розвиваються в часі, і таким чином є «ключем до розуміння історичних змін» [2, с. 18]. Інститути також є ключем до розуміння взаємин між суспільством і економікою та впливу цих взаємин на економічне зростання (або стагнацію і занепад) [2, с. 151]. На думку вчених, у межах інституціональної методології є можливість повернути економічну науку в систему цілісного суспільствознавчого знання, реабілітувати її гуманітарні складові [3, с. 118]. Інституціональний підхід дозволяє розробити «... об'єктивні оцінки ідеології, стратегії і практики ...реформаторства» [3, с. 118], засноване на методологічних принципах, «що впливають із суті самого предмета інституціоналізму»:

- принцип комплексного, міждисциплінарного підходу;
- принципи історизму й еволюціонізму;
- принцип технологічного детермінізму, що «передбачає безпосередню обумовленість сутності і напрямків еволюції суспільних інститутів розвитком техніки і технології»;
- принцип, визначений М. Блаугом як споконвічно «доброзичливе ставлення до втручання держави в економіку» [4, с. 237].

Досліджуючи в межах інституціонального підходу взаємодії суб'єктів, що здійснюють оптову торгівлю, ми розглядаємо також і правову сторону питання; беремо до уваги ментальні конструкції, що визначають економічний вибір суб'єктів, інші спонукальні мотиви й обмежувальні межі, які формують взаємини суб'єктів даного виду діяльності. Взаємодії суб'єктів товароруху формують визначені формальні і неформальні обмеження, що складають основу інституту оптової торгівлі. Вони ж є і рушійними силами трансформації інституту, формування нових правил взаємодії суб'єктів системи «оптова торгівля» і товароруху в цілому. Стійкість неформальних обмежень, їх слабка схильність до миттєвих змін надає нам підставу ідентифікувати стан окремих господарських інститутів, зокрема інституту оптової торгівлі, як такого, що перебуває в стані трансформації. Поряд із внутрішніми факторами трансформації підлягають розгляду також і зовнішні мотиватори інституціональної модернізації, детермінанти еволюції інституту оптової торгівлі, мотиватори розвитку торгівлі, мотиватори трансформаційних змін, ступінь зрілості інституту оптової торгівлі на кожному етапі розвитку.

Таким чином, оптова торгівля, що досліджується буде розглядатися в «тримірному просторі» як система, інститут і процес, що здійснюється визначеними структурами. У кожній площині визначаємо магістральні напрямки дослідження. Так, системний підхід наголошує на зовнішньому і внутрішньому середовищі об'єкта, що досліджується взаєминах з елементами зовнішнього середовища. Інституціональний підхід як ключовий напрямок вивчення виділяє безперервний процес трансформації інститутів. Процесний підхід стрижневим моментом визначає оптимізацію алгоритмічних конструкцій вирішення завдань підприємствами оптової торгівлі.

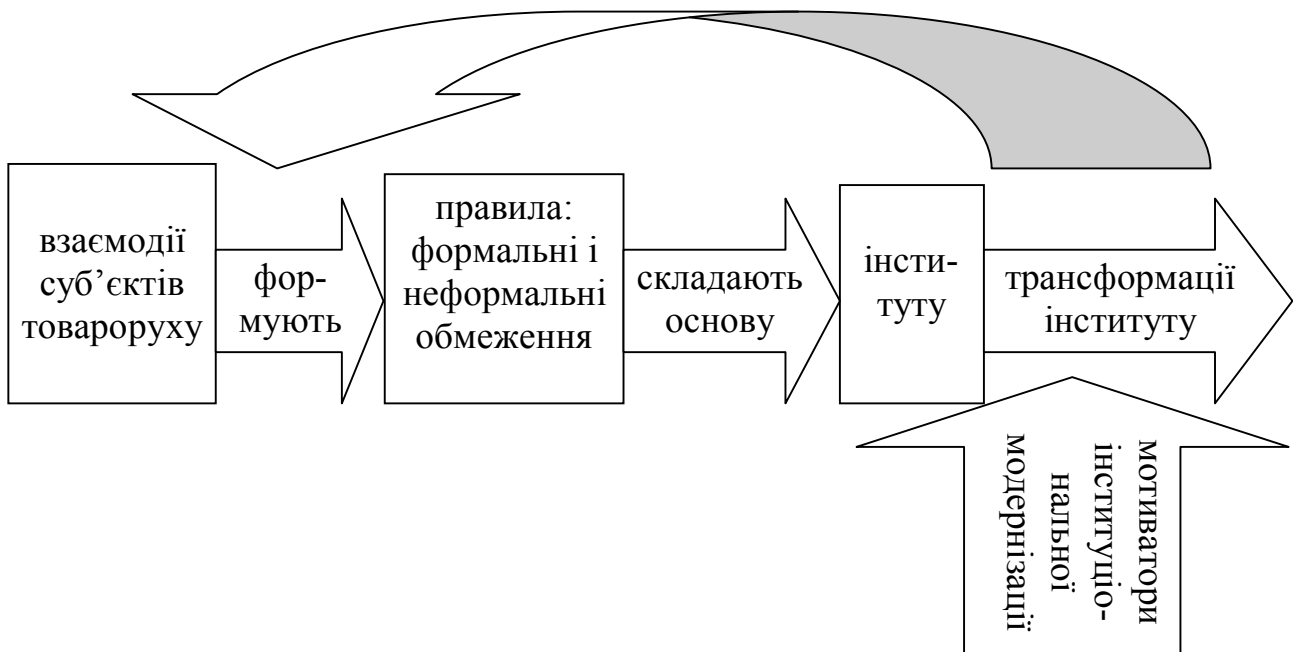

Рисунок 4 – Оптова торгівля в інституціональній площині

Саме комбінація теоретичних підходів дозволяє:

- найбільш повно визначити роль і значення оптової торгівлі і сформува-ти концепцію її розвитку;
- забезпечити взаємозв'язок між національними і галузевими пріоритетами;
- використовуючи комбінацію методів, забезпечити реалізацію функцій кожного з трьох концептів оптової торгівлі, наведених нижче (рисунок 5).

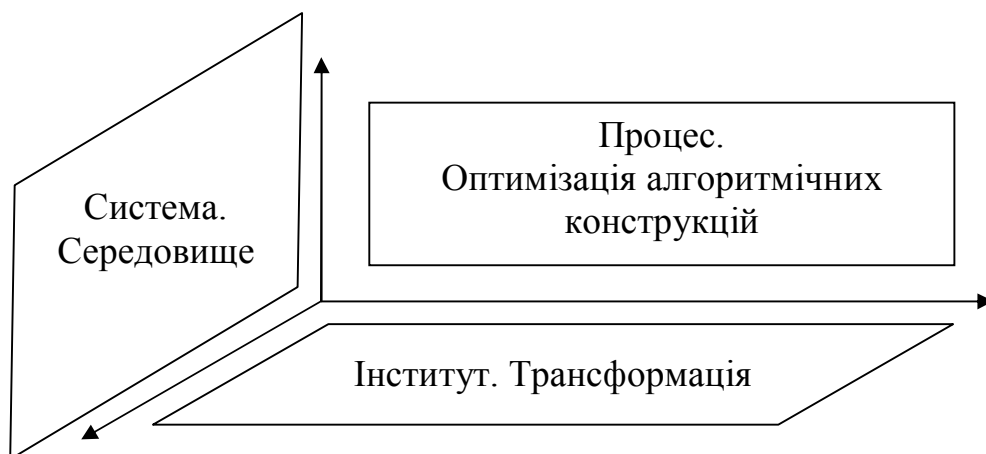

Рисунок 5 – Оптова торгівля в «тримірному» дослідницькому просторі

Висновки:

1. Одномірний погляд на оптову торгівля відчутно обмежує можливості її адекватної інтерпретації.
2. Варіативність концептів оптової торгівлі надає можливості «об'ємного бачення подій», розкриває її потенціал і формує інструменти управління нею.
3. Дослідницька програма аналізу оптової торгівлі повинна формуватися на основі її подання як системи, інституту, процесу.

Література

1. Статистичний щорічник Донецької області за 2003 р. – Донецьк, 2004. – 176 с.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт: перевод с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. – М.: Начала, 1997. – 180 с.
3. Городецкий А. Об основах институциональной трансформации (теоретический аспект) / А. Городецкий // Вопросы экономики. – 2000. – № 10. – С. 118-133.
4. Клишова Е.В. Становление современной экономической теории: учеб. пособие / Е.В. Клишова. – Донецк: УкрНТЭК, 2001. – 336 с.